

Οί ἔννοιες «εἰρήνη», «δικαιοσύνη», «καταλλαγή» σύμφωνα με τὴν Πατερικὴ Γραμματεία

ΑΡΧΙΜ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ ΓΚΡΕΚΑ*

Οἱ ἔννοιες τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς καταλλαγῆς κατὰ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελοῦν βασικὰ κριτήρια τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῆς διδασκαλίας τους. Ἔχουν διαστάσεις πού ἀφοροῦν τὸ σύνολο τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναφέρονται στὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου με τὸν ἑαυτό του, τὴν προσωπική του σχέση με τὸν Θεό, τὴ σχέση με τὸν συνάνθρωπό του, με τὶς κοινωνικὲς προεκτάσεις πού προκύπτουν.

Οἱ πατέρες θεωροῦν ὅτι ἡ εἰρήνη εἶναι ἓνα θεῖο δῶρο καὶ εὐλογία πού συνδέεται με τὴ δικαιοσύνη, ἐφόσον ἐπιτρέπει τὴ δημιουργία τῶν συνθηκῶν διαβίωσης καὶ εὐημερίας σὲ προσωπικό, διαπροσωπικό καὶ κοινωνικό ἐπίπεδο. Ὁ ἀνθρώπος κερδίζει τὴν εἰρήνη ὅταν καὶ ὁ ἴδιος συνεργάζεται με δικαιοσύνη γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο. Ἐπίσης ἡ εἰρήνη συνδέεται με τὴν ἐσωτερικὴ διάθεση ἀσφαλείας πού νιώθει ὁ ἀνθρώπος ὅταν ἐμπιστεύεται τὸν ἑαυτό του στὸν Θεό¹.

Στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία κάθε Θεία Λειτουργία ξεκινάει με μία ἔκκληση πρὸς τὸν Θεό γιὰ τὴν εἰρήνη ὅλου τοῦ κόσμου καὶ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως. Ὁ πιστὸς καλεῖται, ὅπου κι ἂν βρισκεται, νὰ γίνῃ εἰρηνοποιὸς τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς καὶ τῆς κοσμικῆς προσπάθειας γιὰ εἰρήνη καὶ καταλλαγή με ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τονίζουν ὅτι ἡ εἰρήνη, ἡ ἀναμονὴ τοῦ Βασιλείου, δὲν εἶχε μόνο ἓναν πνευματικό, ἀλλὰ καὶ ἓναν δυναμικό χαρακτῆρα².

* Ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἀρίσταρχος Γκρέκας εἶναι διδάκτωρ Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

1. *Ἰωβ* 22.21 ἀλλὰ καί: « Ἀκούω αὐτὸ πού λέει ὁ Θεός, ὁ Κύριος. Ὑπόσχεται εἰρήνη στὸν λαό του, στοὺς εὐσεβεῖς του καὶ σ'αὐτοὺς πού τὴν καρδιά τους σ' ἐκείνον στρέφουν», *Ψαλμ.* 85.9. «Πολλὴν εἰρήνη ἔχουν ὅσοι τὸ νόμο σου ἀγαποῦν καὶ πρόσκομμα δὲν συναντοῦν, μπροστὰ τους», *Ψαλμ.* 119.165.

2. ΓΚΡΕΚΑ ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ ΑΡΧΙΜ., «Ὁ ρόλος τῶν ἀνατολικῶν ὀρθόδοξων ἐκκλησιῶν στὴν οἰκο-

Α. Ἡ ἔννοια τῆς «εἰρήνης» κατὰ τοὺς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας

Ἀρχικὰ ἡ βιβλικὴ λέξι *shalom* ποὺ οἱ Ἑβδομήκοντα μεταφράζουν ὡς «Εἰρήνη» δείχνει τὸ δῶρο, τὴν ἔλευση, τὴν παρουσία τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ ὁ Θεὸς εἶναι ἡ μία καὶ μόνη πηγὴ εἰρήνης³. Ἐπίσης ἡ λέξι εἰρήνη ἐτυμολογικὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα «εἶρω», ποὺ σημαίνει συνδέω. Ἡ εἰρήνη εἶναι μία πνευματικὴ κατάσταση καὶ ἀποτελεῖ γνῶρισμα τῆς χριστιανικῆς πνευματικῆς ζωῆς⁴. Εἶναι μία δυναμικὴ πνευματικὴ κατάσταση ποὺ ἐνώνει τοὺς ἀνθρώπους μεταξύ τους καὶ μὲ τὸν Θεὸ καὶ μὲ τὸν διασπασμένο ἑαυτό τους⁵.

Ἡ εἰρήνη ἐμφανίζεται μὲ τὶς τρεῖς διαστάσεις της: ὡς ἐσωτερικὴ εἰρήνη τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἰρήνη μὲ τὸν πλησίον καὶ ὡς εἰρήνη μὲ τὸν Θεὸ⁶. Ἡ εἰρήνη ἀναφέρεται σὲ ὅλες τὶς διαστάσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ὅσιος Ἰσαὰκ ὁ Σύρος διδάσκει: «Εἰρηνεύσον ἐν σεαυτῷ καὶ εἰρηνεύσει σοι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ»⁷. Σύμφωνα μὲ τὸν ὄσιο Παῖσιο, προϋπόθεση γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς εἰρήνης εἶναι ἡ προτεραιότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου⁸ καὶ ἡ ἐνοποιητικὴ καὶ εἰρηνευτικὴ δυναμικὴ.

Στὸ προσωπικὸ καὶ ἐσωτερικὸ ἐπίπεδο, σύμφωνα μὲ τὸν Γρηγόριο Νύσσης, ἡ εἰρήνη μὲ τὴν παρουσία της προκαλεῖ τὸν ἀφανισμό τοῦ κακοῦ. Ὅταν φανεῖ ἡ εἰρήνη, διαλύονται ὅλα τὰ ἀντίθετα πάθη ὥστε ἡ ζωὴ νὰ εἶναι θεραπεία κάθε

δόμηση τῆς εἰρήνης: τὸ δέον καὶ τὸ πραγματικὸ ἐνώπιον τῶν σύγχρονων προκλήσεων», σελ. 532. Ὁ εἰρηνopoιὸς εἶναι ὁ Μεσσίας ποὺ οἱ προφῆτες ἔβλεπαν νὰ ἔρχεται: «ἄρχοντα τῆς εἰρήνης», Ἦσ. 9.5 καὶ Ζαχ. 9.9. Θεοῦ, «ἀτελείωτη, χωρὶς ὄριο», Ἦσ. 9.6.

3. ΓΚΡΕΚΑ ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ ΑΡΧΙΜ., «Ὁ ρόλος τῶν ἀνατολικῶν ὀρθόδοξων ἐκκλησιῶν στὴν οἰκοδόμηση τῆς εἰρήνης: τὸ δέον καὶ τὸ πραγματικὸ ἐνώπιον τῶν σύγχρονων προκλήσεων», *Πρακτικὰ συνεδρίου, Οἱ Ἐξεγέρσεις στὸν Ἀραβο-Μουσουλμανικὸ κόσμο: Ζητήματα Εἰρήνης καὶ Σταθερότητας στὴ Μεσόγειο*, ἐκδ. Λειμών, Ἀθήνα, 2013, σελ. 532. Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἡ εἰρήνη χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλωθεῖ κάθε ἀγαθὴ κατάσταση ποὺ ζεῖ ὁ ἄνθρωπος, ὅπως ἡ εὐζωΐα, ἡ εὐλογία, ἡ δόξα, ὁ πλοῦτος ἀλλὰ καὶ ἡ σωτηρία, ἡ ζωὴ καὶ ἡ εὐτυχία. Βλ. λήμμα «Εἰρήνη», *Λεξικὸ Βιβλικῆς Θεολογίας*, σελ. 323. Ἡ εἰρήνη εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ ποὺ τὴ χαρίζει στὸ λαό, ὅταν αὐτὸς τὸν ὑπακούει καὶ τηρεῖ τὸν νόμο του, *Λευτ.* 26.1-13.

4. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ Γ., *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ*, β' ἔκδ., ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2004, σελ. 252, 253.

5. ΚΑΒΑΣΙΛΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, *Ἐρημνεῖα τῆς θείας Λειτουργίας* 12, PG 150, 396AB.

6. Ἰωάν. 14,27. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ Γ., *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ*, σελ. 255.

7. ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΥ, *Λόγος* 30, ἐκδ. Σπετσιέρη, Ἀθήνα, 1895, σελ. 127.

8. Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ, *Ἐνότητα καὶ μαρτυρία, Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ Μαρτυρία καὶ διαθροσκειακὸς διάλογος*. *Ἐγχειρίδιο Ἱεραποστολῆς*, ἐκδ. Ἐπίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 274-276.

νόσου⁹ επομένως κατάληξη της ἀρετῆς εἶναι ἡ εἰρήνη¹⁰. Ὃταν ὁ ἄνθρωπος ἀποθέσει τὴν ἀσέβεια καὶ τὶς κοσμικὲς ἐπιθυμίες, μὲ τὴν ἀγία, δίκαιη καὶ εὐσεβῆ ζωὴ θὰ συναφθεῖ μὲ τὴν ἀληθινὴ εἰρήνη¹¹.

Εἰρηνοποιὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ φέρνει σὲ συμφωνία εἰρήνης τὴ διάσταση τῆς σάρκας καὶ τοῦ πνεύματος, παύοντας τὸν ἐμφύλιο πόλεμο τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ γίνεται ὑπηρετῆς τῶν θείων διαταγμάτων¹². Ἄν συντελεσθεῖ ἡ ἀποκατάσταση τῆς εἰρήνης, θὰ στεφανωθεῖ μὲ τὴν υἰοθεσία ὁ πιστὸς¹³. Γιατὶ ὅ,τι καὶ νὰ κατορθώσει κάποιος στὴ ζωὴ του χρειάζεται ἡ εἰρήνη γιὰ νὰ καταστεῖ εὐχάριστο καὶ ὀλοκληρωμένο. Ἔτσι ἡ εἰρήνη εἶναι εὐδαιμονία γιὰ ὅσους τὴ ζοῦν καὶ παράγει εὐχάριστα αἰσθήματα γιὰ ὅσα πράττονται στὴ ζωὴ¹⁴. Ἡ εἰρήνη δὲν εἶναι μόνο ἀγαθό, ἀλλὰ καὶ βραβεῖο τὸ ὁποῖο προϋποθέτει τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου. «Ἄν γίνεις εἰρηνοποιός, λέγει, θὰ λάβεις ὡς στέφανο τὸ δῶρο τῆς υἰοθεσίας»¹⁵. Ὃταν ὁ ἄνθρωπος μένει στὸν εἰρηνικὸ καὶ ἀπόλεμο τρόπο ζωῆς, θὰ ἀστράψει ἡ ἀλήθεια ποὺ φωτίζει τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μὲ τὶς οὐράνιες λάμπεις τῆς¹⁶.

Ἐπίσης ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς ἀναφέρει ὅτι ἡ πιὸ κορυφαία ἀπὸ τὶς ἀρετὲς εἶναι ἡ κατάσταση τῆς εἰρήνης, γιατί ἡ ψυχὴ ζεῖ τὴν κατάσταση ποὺ ζεῖ ὁ Θεός. Χαρακτηριστικὸ αὐτῆς τῆς κατάστασης τῆς εἰρήνης εἶναι ἡ ἀκίνησία καὶ ἡ εὐφροσύνη, ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἀδιατάρακτη γαλήνια καὶ σταθερὴ μετοχὴ τοῦ Θεοῦ¹⁷.

Ὁ Θεὸς παρέχει εἰρήνη μὲ τὴν κατάργηση τοῦ σώματος τῆς ἁμαρτίας μὲ τὴ χάρη τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὴν ἀντιπροσφέρει στοὺς ἀγίους ἐξαιτίας

9. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Στοὺς Μακαρισμοὺς Λόγος Ζ'*, τόμος 8ος, ΕΠΕ, Πατερικὲς ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1988, σελ. 259.

10. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Στὶς ἐπιγραφὰς τῶν ψαλμῶν*, τόμος 6ος, ΕΠΕ, Πατερικὲς ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1988, σελ. 41.

11. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Στὸν Ἐκκλησιαστή*, τόμος 6ος, σελ. 523.

12. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Στοὺς Μακαρισμοὺς Λόγος Ζ'*, τόμος 8ος, σελ. 267.

13. «Μακάριοι ὅσοι φέρνουν τὴν εἰρήνη στοὺς ἀνθρώπους, γιατί αὐτοὶ θὰ ὀνομαστοῦν παιδιὰ τοῦ Θεοῦ», *Ματθ.* 5,9.

14. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Στοὺς Μακαρισμοὺς Λόγος Ζ'*, τόμος 8ος, σελ. 255.

15. ΑΓ. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, ὁ.π., σελ. 189.

16. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Στὸ βίβιο τοῦ Μωυσῆ*, τόμος 9ος, ΕΠΕ, Πατερικὲς ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1988, σελ. 195.

17. Π. ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ ΓΚΡΕΚΑ, *Ἡ Ἐκκλησία ὡς Τόπος Κοινωνίας Θεοῦ, Ἄνθρώπου, Κόσμου*, ἐκδ. ostraconpublishing, Θεσσαλονίκη 2014, σ. 47, 59, 60. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Μυσταγωγία*, ἐκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, ἐκδ. Γ', Ἀθήνα 1997, σελ. 116.

τῶν ἀγώνων τους γιὰ τὴν ἀρετή. Μὲ ἀρχηγὸ τὸν Θεὸ καὶ Λόγο, κατευθύνουν τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς τους στὴν πνευματικὴ καλλιέργεια καὶ στὴν ἄσκηση τῶν ἀρετῶν¹⁸.

Εἰρηνεύοντας ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἑαυτό του, ἀποκτᾷ ἡρεμία καὶ ἀταραξία. Ὁ Μέγας Βασίλειος παρατηρεῖ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔχει εἰρήνη εἶναι φανερός ἀπὸ τὴν ἠπιότητα τοῦ χαρακτήρα του, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ πολεμεῖται ἀπ' τὰ πάθη δὲν ἔχει ἀπολαύσει τὴν ἐν Χριστῷ εἰρήνην¹⁹.

Ὁ ἱερός πατὴρ συνδέει ἄμεσα τὴν εἰρήνη μὲ τὸν Χριστό, ὁ Ὅποιος εἶναι ὁ χορηγὸς τῆς. Παράλληλα παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπ' τὰ πάθη, προστατεύει ἀπὸ τὴν ἐπιρροή καὶ παραδοχὴ λανθασμένων ἀντιλήψεων. Συνιστᾷ νὰ ἀποζητοῦμε τὴν εἰρήνη ποὺ συνδέεται μὲ τὴν ἐξαφάνιση τῶν θορύβων τῆς κοσμικῆς ζωῆς²⁰.

Οἱ Πατέρες κρίνουν ἀναγκαῖο νὰ κάνουν τὸν ἀπαραίτητο διαχωρισμὸ μετὰ τῆς εἰρήνης ἐν Χριστῷ καὶ τῆς κοσμικῆς εἰρήνης. Ἡ πρώτη, ἡ ὁποία περιέχει μέσα τῆς τὸ στοιχεῖο τῆς μονιμότητος καὶ τῆς σταθερότητας, ἀναπτύσσεται καὶ δημιουργεῖται, ὅταν ὑπάρχει ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο τονίζουν ὅτι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς κοσμικῆς εἰρήνης εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη. Οἱ Πατέρες βέβαια δὲν παραθεωροῦν τὴν εἰρήνη τῶν κοινωνιῶν, ἀλλὰ θεωροῦν τὴν ἐσωτερικὴ ἡρεμία προϋπόθεση αὐτῆς. Δίνοντας τὴ χριστοκεντρικὴ διάσταση τῆς εἰρήνης ἀναφέρουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ εἰρήνη ποὺ διαφέρει ἀπὸ τὴν εἰρήνη τοῦ κόσμου²¹.

18. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Μυσταγωγία*, σελ.184. Ὁ ἅγιος Μάξιμος κάνει μίαν ἀναφορὰ στὴν μυστικὴ πορεία τῆς ψυχῆς μέσω τῆς βίωσης τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν σταδίων τῆς ἐξέλιξης τῆς ψυχῆς. Θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι καὶ σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀκολουθεῖ τὸν διδάσκαλό του ἅγιο Διονύσιο περὶ Μυστικῆς Θεολογίας μὲ Τριαδολογικὴ προσέγγιση. Ἡ ψυχὴ ἐρχεται στὴν Ἐκκλησία σὰν σὲ ἀπαραβίαστο ἀνάκτορο τῆς εἰρήνης, καταφεύγει στὴν πνευματικὴ θεωρία, τὴν εἰρηνικὴ καὶ ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε ταραχὴ. Αὐτὴ τὴν εἰρηνικὴ θεωρία ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀσκεῖ μὲ λόγους καὶ ὁδηγεῖται σὲ αὐτὴν ἀπὸ τὸν Λόγο, τὸν μεγάλο καὶ ἀληθινὸ Θεὸ μας καὶ Ἀρχιερέα. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Μυσταγωγία*, σελ. 128. Π. ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ ΓΚΡΕΚΑ, *Ἡ Ἐκκλησία ὡς Τόπος Κοινωνίας Θεοῦ, Ἀνθρώπου*, σ. 59-61. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος θεωρεῖ ὅτι τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μὲ τὸ ἀγαθὸ τῆς εἰρήνης, διότι τίποτε δὲν εἶναι ισάξιο αὐτῆς. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Λόγος 3^{ος} κατὰ Ἰουδαίων*, 48,870. Τονίζει ὁ ἱερός πατὴρ τὴ μεγάλη ἀξία αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ, σφιχτοζόμενος στὴ χριστιανικὴ λατρεία, καὶ μάλιστα στὸ κέντρο αὐτῆς, τὴ Θεία Λειτουργία, ὅπου κυριαρχοῦν τὰ αἰτήματα τοῦ διακόνου περὶ εἰρήνης.

19. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς τὸν ΚΘ΄ Ψαλμόν*, ΒΕΠ 52,54,1.

20. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ἐξήγησις εἰς τὸν ΛΓ΄ Ψαλμόν*, ΒΕΠ 52,87,3.

21. *Ἰωάν.* 14,27. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ Γ., *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ*, σελ. 253. «Εἰρήνη τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, *Ἰωάν.* 14,27.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἀναφερόμενος στοῦ θέμα τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου, παρατηρεῖ ὅτι ὑπάρχουν τρία εἶδη εἰρήνης. Ἡ εἰρήνη τοῦ ἑαυτοῦ μας ἔχει ἄμεση σχέση μετὰ τὴν εἰρήνην καὶ κοινωνία μετὰ τὸν Θεό, ἡ ὁποία εἶναι ἡ προϋπόθεση καὶ τὸ αἶτιο τῆς ἐν Χριστῷ εἰρήνης. Ἐτσι δὲν βλάπτεται σὲ τίποτα αὐτὸς πού ἔχει κοινωνία μετὰ τὸν Θεό, κατανικᾶται ὁ φόβος του ἀπέναντι σὲ ὁποιοδήποτε ἄτομο, ἀκόμη καὶ ἀπέναντι στὸν ἴδιο τὸν διάβολο²². Ἐπίσης σύμφωνα μετὰ τὸν Ἀμμώνιο τὸν Ἀλεξανδρινό, ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ μᾶς παρακινεῖ νὰ εἰρηνεύουμε πρωτίστως μετὰ τὸν ἑαυτὸ μας καὶ ἔπειτα μετὰ τοὺς ἄλλους²³.

Στὸ συλλογικὸ καὶ κοινωνικὸ ἐπίπεδο οἱ πιστοὶ καλοῦνται διαρκῶς νὰ τηροῦν τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος μετὰ τὸν σύνδεσμο τῆς εἰρήνης. Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ εἶναι μία πνευματικὴ κατάσταση πού συμβάλλει στὴν ὄντολογικὴ ἐνοποίηση τοῦ ἀνθρώπου²⁴. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης ὀρίζει τὴν εἰρήνην ὡς «τὴν κορωνίδα τῶν τερπνῶν καὶ ὁ Κύριος θέλει νὰ ὑπάρχει στὸν καθένα, ὥστε ὄχι μόνον ὁ ἴδιος νὰ τὴν κατέχει, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἄφθονο ἀπόκτημά του νὰ μοιράζει καὶ σὲ ἐκείνους πού δὲν τὴν ἔχουν»²⁵.

Ὁ Γρηγόριος Νύσσης ἀναφέρει ὅτι εἰρηνοποιὸς εἶναι ὁποῖος παρέχει εἰρήνην στὸν ἄλλο καὶ, ἐφόσον εἶναι γεμάτος ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης, νὰ μεταδίδει σὲ ἐκείνους πού λείπουν αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ²⁶. «Εἰρηνοποιὸς εἶναι ἐκεῖνος πού δίνει τὴν εἰρήνην στὸν ἄλλο. Ἀλλὰ κανεὶς δὲν θὰ μπορέσει νὰ δώσει στὸν ἄλλο αὐτὸ πού ὁ ἴδιος δὲν ἔχει. Ἐπομένως, ὁ Κύριος θέλει νὰ εἶσαι πρῶτα ἐστὶν γεμάτος ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης καὶ ἔπειτα νὰ προσφέρεις αὐτὸ τὸ ἀπόκτημα σὲ ὅσους τὸ χρειάζονται»²⁷. Σὲ ἄλλο σημεῖο τοῦ λόγου του δίνει μία ἀκόμη πτυχή τοῦ εἰρηνοποιοῦ: «Γιατὶ πιστεύω ὅτι στὴν κυριολεξία εἰρηνικὸς λέγεται ἐκεῖνος πού φέρνει σὲ εἰρηνικὴ συμφωνία τὴν ἐπανάσταση πού κάνει μέσα του

22. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὴν Α΄ Τιμόθεον*, PG 62,533.

23. ΑΜΜΩΝΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΥ, *Ἐπίγραμμα εἰς Ἰωάννην*, PG 85,1492.

24. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ Γ., *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ* II, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσ/νίκη 2004, σ. 252-253.

25. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, ὁ.π., σελ. 193· τὸ ἴδιο περίπου γράφει καὶ ὁ Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, *Λόγος ΚΒ΄*, σελ. 328. Ὡς κορωνίδα τῶν ἀρετῶν ἡ εἰρήνη: «Τί ἄλλο (εἶναι) ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἐπιθυμία τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν συνάνθρωπο; Καὶ τί εἶναι τὸ ἀντίθετο πρὸς τὴν ἀγάπη; Τὸ μῖσος, ἡ ὀργή, ὁ θυμὸς, ὁ φθόνος, ἡ μνησικακία, ἡ ὑπόκριση, ἡ πολεμικὴ συμφορὰ. Βλέπεις πόσον καὶ ποῖων ἀσθενειῶν εἶναι ἀντίδοτο ἡ μία λέξις; Γιατὶ ἡ εἰρήνη ἀντικαθιστᾷ ἐξίσου καθένα ἀπ' ὅσα ἀναφέραμε, καὶ μετὰ τὴν δικήν της παρουσία ἐξαφανίζει τὸ κακό». ΑΓ. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, ὁ.π., σελ. 193.

26. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Στοὺς Μακαρισμοὺς Λόγος Ζ΄*, τόμος 8ος, σελ. 257.

27. ΑΓ. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, ὁ.π., σελ. 195.

ἡ σάρκα κατὰ τοῦ πνεύματος κατὰ τὸν ἐσωτερικὸ πόλεμο τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Κι αὐτὸ κατορθώνεται, ὅταν πλέον μένει ἀνενέργητος ὁ νόμος τοῦ σώματος, πού ἀντιμάχεται τὸν νόμο τοῦ πνεύματος κατὰ τὸν ἐσωτερικὸ πόλεμο τῆς ἀνθρώπινης φύσης»²⁸.

Ἐνῶ ἡ εἰρήνη εἶναι τὸ ὠραιότερο ἀγαθό, ὁ Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐπισημαίνει τὰ ἑξῆς: «Ἄς μὴν νομίσει κανεὶς ὅτι πρέπει νὰ ἀγαπᾷ κανεὶς τὴν κάθε εἶδους εἰρήνη (διότι ὅπως γνωρίζω ἀνταρσίες πολὺ καλές, ἔτσι γνωρίζω καὶ πολὺ ἐπιβλαβῆ ὁμόνοια)· ἐννοῶ μόνο τὴν καλὴν ὁμόνοιαν, ἡ ὁποία συνδέει μὲ τὸν Θεόν»²⁹. Ἐπομένως ἡ εἰρήνη στὴν ὁποία ἀναφέρονται οἱ Ἅγιοι εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία συνδέει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν Θεό. «Γιὰ ποιό λόγο ἐμεῖς πού ἀνήκουμε στὴν ἀγάπη μισοῦμε καὶ μισοῦμεθα;»³⁰. Τὴν ἀπάντησιν τὴν δίνει ὁ Γρηγόριος διδάσκοντας ὅτι ὀρισμένες φορὲς ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν ἐξουσία ἢ ὁ φθόνος, ἢ τὸ μῖσος, ἢ ἡ ὑπερηφάνεια χωρίζουν τοὺς ἀνθρώπους³¹. Αὐτὲς ἀποτελοῦν τὶς αἰτίες πού χάνεται ἡ εἰρήνη ἐξαιτίας τῶν παθῶν τῶν χριστιανῶν.

Συνοπτικὰ ἡ εἰρήνη προσδιορίζεται μὲ τὶς τρεῖς διαστάσεις της: ὡς ἐσωτερικὴ εἰρήνη τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἰρήνη μὲ τὸν Θεὸ καὶ ὡς εἰρήνη μὲ τὸν πλησίον, καθὼς ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν καὶ πρωταρχικὸ αἴτημα γιὰ τὴν τέλεσιν τῆς Θείας Εὐχαριστίας μὲ τὶς ἀναφωνήσεις τῆς εἰρήνης³².

B. Ἡ ἔννοια τῆς «δικαιοσύνης» κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν Πατέρων

Ἡ ἔννοια τῆς δικαιοσύνης σύμφωνα μὲ τοὺς Πατέρες ἔχει πολλαπλὴ σημασία. Ἀρχικὰ σημαίνει μία συγκεκριμένη ἀρετὴ, τὸ νὰ εἶναι δηλαδὴ κάποιος δίκαιος στὴ σχέση του μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, περιλαμβάνοντας συγχρόνως τὸ σύνολο τῆς ζωῆς τοῦ Χριστιανοῦ. Σὲ μία ἄλλη ἐκδοχῇ, ἔχοντας ἓνα εὐρύτερο περιεχόμενο, δίκαιος εἶναι ὁ τέλειος χριστιανὸς ὥστε ἡ δικαιοσύνη νὰ ἀπο-

28. ΑΓ. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, ὁ.π., σελ. 205.

29. ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος Στ'*, τόμος 1^{ος}, ΕΠΕ, Πατερικὲς ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1975, σελ. 265.

30. ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΚΒ'*, ὁ.π., σελ. 335.

31. ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΚΒ'*, ὁ.π., σελ. 337. Μωϋσέως Αἰθίοπος: «Νὰ μὴν ἔχεις ἔχθρα γιὰ κανένα ἄνθρωπο, καὶ νὰ μὴν κρατῆσαις ἔχθρα στὴν καρδιά σου. Νὰ μὴ μισήσεις τὸν ἔχθρὸ τοῦ διπλανοῦ σου. Κι αὐτὴ εἶναι ἡ εἰρήνη». Ν. ΜΠΟΥΓΑΤΣΟΥ, *Κοινωνικὴ διδασκαλία τῶν Ἑλλήνων Πατέρων*, ἐκδ. Ἀπ. Διακονία, Ἀθήνα, 1998, σελ. 390.

32. ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ, *Ἡ Θεία Λειτουργία*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα, 2006, σ. 137- 139.

κτᾶ πνευματικο-σωτηριολογικό περιεχόμενο. Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειο καὶ τὸν Ἰω. Χρυσόστομο ἡ δικαιοσύνη εἶναι τὸ πρακτικὸ μέρος τῆς ζωῆς τοῦ ἀμώμου³³. Ἐπίσης, μία ἀκόμη ἐκδοχὴ ἀφορᾷ τὴ γενικότερη χρῆση τῆς δικαιοσύνης, ποὺ σημαίνει τὴν ἐπικράτηση τοῦ δικαίου στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία³⁴.

Κατὰ τὸν Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ ἰδιαίτερο γνῶρισμα τῆς δικαιοσύνης εἶναι νὰ ἐπιμετρᾷ σὲ κάποιον αὐτὸ ποὺ τοῦ ἀξίζει³⁵. Κατὰ τὸν ὀρισμὸ της, ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἡ ἀρετὴ ποὺ ἀπονέμει ὅ,τι ἀξίζει, ἢ ὅ,τι δικό του πράττει καθένα ἀπὸ τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, ἢ εἶναι ἡ μεσότητα πλεονεξίας καὶ μειονεξίας, ἢ ἔξι ποὺ ἀπονέμει ἰσότητα, ἢ ἔξι ποὺ ἀποβλέπει στὸ κοινὸ συμφέρον, ἢ ἐπιστήμη αὐτῶν ποὺ πρέπει νὰ ἀπονεμηθοῦν καὶ νὰ μὴ ἀπονεμηθοῦν, ἢ αὐτῶν ποὺ εἶναι οὐδέτερα³⁶.

Ἐπίσης ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Χριστὸς ἐλευθέρωσε «ἐν δικαιοσύνῃ». Ἡ δικαιοσύνη ὀφείλεται στὸν λόγο τοῦ Εὐαγγελίου καὶ σὲ αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀποδέχονται μὲ τὴν πίστη τους στὸν Θεό. Καλεῖ ὅσους ἀποδέχονται τὴν κλήση του νὰ ἐπιδείξουν τὴ δικαιοσύνη στὴ ζωὴ τους καὶ μὲ τὰ ἔργα τους³⁷.

Ὁ Γρηγόριος Νύσσης, ἀναλύοντας τὸν σχετικὸ μακαρισμὸ, διδάσκει ὅτι μὲ τὴ δικαιοσύνη ὑπαινίσσεται κάθε εἶδος ἀρετῆς³⁸, συνεπῶς μὲ τὸ ὄνομα τῆς δικαιοσύνης ἀναγνωρίζεται ὅλη ἡ ἀρετὴ³⁹. Μὲ τὴ δικαιοσύνη ἐξολοθρεύεται ἡ ἀδικία, ἐνῶ μὲ τὴ μετριοφροσύνη ἐξοντώνεται ἡ ὑπερηφάνεια⁴⁰. Ἡ δικαιοσύνη καὶ ὅλη ἡ ἀρετὴ ποὺ ἐξυπακούεται ἀπὸ αὐτὴ τρέφει πνευματικὰ καὶ κάνει ὑψηλότερους αὐτοὺς ποὺ μετέχουν σὲ αὐτήν, ποὺ μὲ τὴν προσθήκη της ὠριμάζουν καὶ αὐξάνονται⁴¹. Ἐχοντας οἱ ἄνθρωποι τὴν ἐπιθυμία τῆς δικαιοσύνης στὴν καρδιὰ καὶ πεινῶντας καὶ διψῶντας την, τότε θὰ ὀδηγηθοῦν στὴν τελειότητα⁴².

33. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ὁμιλία εἰς ἸΔ΄ Ψαλμὸν 2*, PG 29,253 C. I. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Β΄ Τιμόθεον 6,1*, PG 62,631. ΠΕΤΡΟΥ Ι., *Κοινωνικὴ δικαιοσύνη*, ἐκδ. Παρατηρητῆς, Θεσσαλονίκη, 1992, σελ. 63.

34. ΠΕΤΡΟΥ Ι., *Κοινωνικὴ δικαιοσύνη*, σελ. 64.

35. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Σχόλια εἰς τὸ περὶ θεῶν ὀνομάτων*, τόμος 14ος, ΕΠΕ, Πατερικὲς ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 19.

36. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Σχόλια εἰς τὸ περὶ θεῶν ὀνομάτων*, σελ. 297.

37. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Ὁμιλία 16*, PG 151,192Α.

38. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Στοὺς Μακαρισμοὺς Λόγος Δ΄*, τόμος 8ος, σελ. 197.

39. ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, ὁ.π., σελ. 127-129.

40. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Στὸ βίβιο τοῦ Μωυσῆ*, τόμος 9ος, σελ.195.

41. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Στοὺς Μακαρισμοὺς Λόγος Δ΄*, τόμος 8ος, σελ. 205.

42. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν σκοποῦ*, τόμος 8ος, σελ. 323.

Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ὁ κανόνας ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου πού τοῦ χαρίζει τὴν ὀρθή πορεία καὶ τὸν συμβουλεύει πῶς νὰ μὴ σφάλει σὲ ἔργο ἢ λόγο, ὥστε νὰ ἀπονέμει στὸν καθένα αὐτὸ πού τοῦ ἀξίζει⁴³. Ὅταν συμπέσουν τὸ ἔργο τῆς δικαιοσύνης καὶ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, σὲ ὅποια ψυχὴ εἰσέλθουν, τὴ γεμίζουν μὲ μακαρία ζωὴ⁴⁴.

Σύμφωνα μὲ τὸν Μέγα Βασίλειο, ἡ δικαιοσύνη εἴτε σὲ προσωπικὸ ἐπίπεδο εἴτε σὲ κοινωνικὸ ἐπίπεδο σημαίνει τὴ «διανομὴ τοῦ ἴσου» καὶ τὴν ἐπίτευξη ἰσότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων⁴⁵. Ὁ Βασίλειος δίνοντας μία χριστολογικὴ ἐρμηνεῖα ἀναφέρει ὅτι στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς διδασκαλίας του φανερῶνεται ἡ πραγματικὴ δικαιοσύνη καὶ ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων μέσα ἀπὸ τὰ κατάλληλα πνευματικὰ κριτήρια⁴⁶.

Κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειο, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἔμφυτες δυνάμεις καὶ θεμελιώδεις λειτουργίες τοῦ ἀνθρώπου σύμφωνα μὲ τὸν φυσικὸ νόμο. Ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν σχετικὰ μὲ τὴ χρῆση τοῦ πλούτου ἐξισορροπεῖ τὶς κοινωνικὲς ομάδες καὶ κάνει τοὺς πλούσιους καλοὺς διαχειριστὲς τῶν ἀγαθῶν τοῦ Θεοῦ⁴⁷.

Ἐπίσης ὁ Μ. Βασίλειος ἐπικρίνει δορυμύτατα τὴν φιλοχρηματία τῶν πλουσίων καὶ καυτηριάζει ἐκείνους πού ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴ δυστυχία τῶν ἄλλων, χαρακτηρίζοντας ἀνόητο ἐκείνον πού, ἐνῶ μπορεῖ νὰ ἐνδύσει τὸν γυμνὸ, δὲν τὸ κάνει⁴⁸. Ἐξάλλου σὲ ἄλλο σημεῖο παρατηρεῖ ὅτι στὸν πεινασμένο, τὸν γυμνὸ καὶ τὸν ἀνυπόδητο ἀνήκουν ὁ ἄρτος, τὸ ἔνδυμα καὶ τὰ ὑποδήματα, τὰ ὁποῖα φυλάττονται ἀπ' τὸν πλούσιο καὶ «κατασῆπονται εἰς τὰς ἀποθήκας»⁴⁹.

Παρατηρώντας τὴν κατάσταση τοῦ κόσμου, διακρίνεται ὅτι εἶναι δυσέφικτη ἡ τέλεια δικαιοσύνη⁵⁰ γιὰτὶ κατὰ τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο ὁ νόμος πού κατευθύνει τὰ ἀνθρώπινα εἶναι ὁ νόμος τοῦ «κρατήσαντος»⁵¹. Ὑποστηρίζει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὅτι ἀρχικὰ ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἰσονομία, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰ πάθη τους ἀλλοτριώθηκαν καὶ ὁ νόμος τους ἀποδείχθηκε

43. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Περὶ Παρθενίας*, τόμος 9ος, σελ. 111, 113.

44. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν σκοποῦ*, τόμος 8ος, σελ. 297.

45. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν παροιμιῶν* 8, PG 31,404A.

46. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν παροιμιῶν* 9, PG 31,404C.

47. ΚΡΙΚΩΝΗ Χ., Ὁ ἰδεώδης κοινωνικὸς τύπος κατὰ τοὺς τρεῖς Ἱεράρχες, *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 70 (1987), σελ.23.

48. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς τὸ καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας*, PG 31,276-7.

49. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς τὸ καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας*, PG 31,276-7.

50. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ὁμιλία εἰς Ζ΄ Ψαλμὸν* 5, PG 29,241A.

51. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Περὶ φιλοπτοχίας* 25-26, PG 35,892 AB.

«δυναστείας επίκουρος», ώστε ο νόμος να εξυπηρετεί αυτούς που τους κατασκευάζουν⁵². Το κριτήριο της διανομής του ίδιου αποτελεί κριτήριο και για τους άλλους Πατέρες της Έκκλησίας, καθώς διαμορφώθηκε ως κοινά αποδεκτή θέση της Έκκλησίας προσδίδοντας μία κοινωνική διάσταση στη δικαιοσύνη⁵³.

Χαρακτηριστικά, ο Γρηγόριος ο Θεολόγος σημειώνει: «...σὺ βλέπε τὴν πρώτην ἰσονομίαν, μὴ τὴν τελευταίαν διαίρεσιν...»⁵⁴. Ἡ κοινωνικὴ ἀνισότητά δὲν εἶναι φυσικὴ κατάσταση, ἀλλὰ κοινωνικὴ, πὺν ὀφείλεται στὶς ἐνέργειες τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ἀνισῆς κατανομῆς τῶν ἀγαθῶν πὺν ἐπιβλήθηκε καταχρηστικὰ μὲ τὴ βία ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς στοὺς ἀδυνάτους⁵⁵.

Ἀναφερόμενος ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος στὴν πρώτη χριστιανικὴ κοινότητα τῶν Ἱεροσολύμων, ὅπου ἐπικρατοῦσε ἡ κοινοχρησία τῶν ἀγαθῶν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀγάπης πὺν ὑπῆρχε μετὰξὺ τους, παρατηρεῖ χαρακτηριστικὰ: «Εἰπέ δέ μοι, ἡ ἀγάπη τὴν κοινοκτημοσύνην, ἔτεκεν ἢ ἡ κοινοκτημοσύνη τὴν ἀγάπην; Ἐμοὶ δοκεῖ ἡ ἀγάπη τὴν ἀκτημοσύνην».

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος χαρακτηρίζει τὴν ὑπέρομη μέρημα καὶ προσκόλλησι στὸν πλοῦτο ὡς ἀνοησία καὶ παρατηρεῖ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔδωσε περισσότερα ὑλικά ἀγαθὰ γιὰ νὰ σαταλῶνται σὲ μέθη καὶ πολυτέλεια, ἀλλὰ γιὰ νὰ διανέμονται στοὺς ἔχοντες ἀνάγκη. Χαρακτηρίζει ὁ ἱερὸς πατὴρ ὡς ἀρπαγὴ καὶ πλεονεξία νὰ μὴ διανέμονται στοὺς ἄλλους τὰ ἀγαθὰ πὺν περισσεύουν⁵⁶.

Οἱ Πατέρες τῆς Έκκλησίας κατακρίνουν τοὺς πλουσίους ἐκείνους πὺν κάνουν κακὴ χρῆσι τοῦ πλοῦτου καὶ δεῖχουν ἀδιαφορία γιὰ τὴ δυστυχία τῶν ἄλλων. Χαρακτηριστικὰ ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς, ξεκινώντας ἀπ' τὴν ἀποψη ὅτι τὰ ὑλικά ἀγαθὰ δημιουργήθηκαν ἀπ' τὸν Θεὸ γιὰ χρῆσι ὄλων τῶν ἀνθρώπων, στηρίζεται στὸ ἀρχαῖο γνωμικόν: «κοινὰ τὰ τῶν φίλων» καὶ παρατηρεῖ ὅτι, ἐφόσον εἶναι κοινὰ ὄλα γιὰ τοὺς φίλους καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι θεοφιλῆς, τότε «γίνεται δὴ οὖν τὰ πάντα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων». Ἐπίσης παρατηρεῖ ὅτι ὁ

52. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος* 37,6, PG 36,289 AB. *Περὶ φιλοπτωχίας* 25-26, PG 35,892AB.

53. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Περὶ φιλοπτωχίας* 24-26, PG 35,889A-892C. ΑΓ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Λόγοι εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς* 5, 3-4, PG 44, 1252A-1253A. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Τετὰ Παράλληλα* 10,4 PG 96,60D. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Περὶ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκνήσεως καὶ λατρείας* 7, PG 68,521BCD.

54. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος* ιδ', PG35,892.

55. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Περὶ φιλοπτωχίας* 25-26, PG 35,889C-892C. ΠΕΤΡΟΥ Ι., *Κοινωνικὴ δικαιοσύνη*, ἐκδ. Παρατηρητῆς, Θεσσαλονίκη, 1992, σελ. 86.

56. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον λόγος*, PG 48,988.

ἀληθινὰ πλούσιος δὲν εἶναι «ὁ ἔχων καὶ φυλάττων», ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ μεταδίδει στοὺς ἔνδεεις⁵⁷. Αὐτὴ ἡ μετάδοση εἶναι ποὺ χαρακτηρίζει τὴ μακαριότητα καὶ τὴν εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας διδάσκουν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι δημιουργὸς καὶ κύριος τοῦ κόσμου. «Ὅλα τὰ ἀγαθὰ ἀνήκουν στὴν ἀποκλειστικὴ κυριότητα τοῦ Θεοῦ καὶ προορίζονται γιὰ τὶς ἀνάγκες ὅλων τῶν παιδιῶν Του. Ἡ ἀρχικὴ κατάσταση τῶν ἀνθρώπων ἦταν ἡ ἰσότητα. Οἱ κοινωνικὲς διακρίσεις (πλούσιοι - φτωχοί, δοῦλοι - ἐλεύθεροι κ.ἄ.), οἱ πόλεμοι καὶ τὰ ἄλλα κακὰ ὀφείλονται ὄχι στὴ θέληση τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ στὴν πώση τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὸ δίκαιο τοῦ ἰσχυροῦ ποὺ ἐπικράτησε ἀπὸ τὴν πώση.

Ἡ κοινωνικὴ ἀδικία ἐντοπίστηκε ἀπὸ τοὺς Πατέρες, οἱ ὁποῖοι ἤλεγχαν ἐπικριτικὰ τὶς κακῶς κείμενες δομὲς τῆς κοινωνίας καὶ πολλὲς φορὲς αὐτὸς ὁ ἔλεγχος στρεφόταν πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις. Ζώντας καὶ ἐφαρμόζοντας τὴν ἐντολὴ τῆς ἀγάπης, ποὺ στὴν οὐσία εἶναι ἐντολὴ θυσίας, ὑπέμειναν οἱ ἴδιοι καρτερικὰ ἀδικίες ποὺ γίνονταν σὲ βάρους τους, χωρὶς συγχρόνως νὰ παραιτοῦνται ἀπὸ τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τοῦ πλησίον⁵⁸.

Ἔτσι οἱ Πατέρες μέσα ἀπὸ τὴ διδασκαλία τους δὲν εἶχαν σκοπὸ νὰ ἀνατρέψουν τὴν κοινωνικὴ κατάσταση, ὅπως αὐτὴ νοεῖται στὸ πλαίσιο ταξικῶν ἀγῶνων, ἀλλὰ μέσῳ τῆς καλλιέργειας τῆς ἀγάπης γιὰ νὰ ἐξισορροπηθοῦν οἱ ἀντιθέσεις, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γεφυρώσουν τὸ χάσμα τῆς ἄνιστης κατανομῆς τῶν ἀγαθῶν μεταξὺ τῶν πλουσίων καὶ τῶν πτωχῶν. Εἶναι γνωστοὶ οἱ ἀνυστερόβουλοι ἀγῶνες τῶν μεγάλων Πατέρων γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς δικαιοσύνης στὴν κοινωνία⁵⁹.

57. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ, *Προτροπικός*, PG 8,244-5.

58. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ Γ., *Ὁρθόδοξη θεολογία καὶ ζωὴ*, ἐκδ. Πουναραῖ, Θεσσαλονίκη, 1996, σελ. 96.

59. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, «ὥστε τόσους ἀδικεῖς, ὅσους μπορούσες νὰ βοηθήσεις», P.G. 31, 277. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ: «Ἐσὺ ὅμως νὰ βλέπεις τὴν πρώτη ἰσότητα (τὴν προοπτικὴ) καὶ ὄχι τὴν κατοπινὴ διαίρεση - ὄχι τὸν νόμο τοῦ ἰσχυροῦ, ἀλλὰ τὸν νόμο τοῦ Κτίστη», P.G. 35, 892. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: «Ἄν ὅλοι ἀγαποῦσαν καὶ ἀγαπιούνταν κανεὶς δὲ θὰ μπορούσε νὰ ἀδικήσει κανένα... εἶναι ὀλέθριο τὸ πάθος τῆς πλεονεξίας καὶ δὲν εἶναι, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πλουτίσει κανεὶς χωρὶς νὰ ἀδικεῖ», P.G. 61, 271. ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ ΜΕΔΙΟΛΑΝΩΝ: «ἡ φύση δὲν γνωρίζει πλουσίους, μήτε γενικὰ φτωχοὺς», P.L. 14, 767. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ: «Ὅ,τι θησαυρίζει κανεὶς δὲν τοῦ ἀνήκει. τὰ ἀγαθὰ εἶναι κοινὰ, γιὰτὶ προέρχονται ἀπὸ τὰ κοινὰ ταμεῖα τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ», P.G. 151, 164. Ἡ συσσώρευση τῶν ἀγαθῶν στὰ χέρια τῶν ὀλίγων ἀποτελεῖ ἐνδειξη ὀλιγοπιστίας, ἀπληστίας καὶ σκληροκαρδίας. Ἡ ἐλεημοσύνη, ἐκθειάζεται ἀπὸ τοὺς Πατέρες, δίνοντας μερικὴ λύση στὸ πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Ὁριστικὴ λύση γιὰ τοὺς Πα-

Κατὰ συνέπεια ἡ δικαιοσύνη ὁδηγεῖ στήν ἀναγκαιότητα ἐπίτευξης τῆς ἰσοκατανομῆς τῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς σέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τοὺς καὶ στήν ἀναγνώριση τῆς ἴσης ἀξίας πού ἔχει κάθε ἄνθρωπος στήν κοινωνία καὶ στήν ἀποβολή τῶν καταχρηστικῶν ἐξουσιαστικῶν τάσεων⁶⁰.

Γ. Ἡ ἔννοια τῆς «καταλλαγῆς»

Ὁ ὅρος «καταλλαγῆ» καὶ τὰ παράγωγα τοῦ ρήματος καταλλάσσω χρησιμοποιοῦνται συχνὰ στήν ἑλληνική κλασική γραμματεία μὲ τὴν ἔννοια τοῦ συνδιαλλάσσω καὶ τοῦ συμφιλιώνομαι. Στὴ βιβλική γραμματεία ἡ σημασία τοῦ ὅρου «καταλλαγῆ» ἐπαναπροσδιορίζεται, ἀφορώντας τὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ τὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν συνάνθρωπο.

Ἡ πώση τῶν πρωτοπλάστων προκάλεσε τὴ ρήξη τῆς σχέσης τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Δημιουργό του. Στὴ συνέχεια ἡ ἀποκατάσταση αὐτῆς τῆς σχέσης τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ἄνθρωπο μέσα ἀπὸ τὴ συμφιλίωση καὶ τὴν καταλλαγῆ πραγματοποιεῖται στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ μὲ τὴ σταυρική Του θυσία. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰρήνευσε τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸν Θεό.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δίνει καθαρὰ χριστοκεντρικὸ χαρακτήρα στήν ἔννοια τῆς καταλλαγῆς. Ὡστε ὁ ἄνθρωπος πού ἦταν ἀμαρτωλὸς καὶ ἐχθρὸς ἀπέκτησε τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν καταλλαγῆ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Πολὺ περισσότερο τώρα πού ἔγινε δίκαιος καὶ φίλος («καταλλαγέντες»), θά σωθεῖ ὁ ἄνθρωπος («σωθησόμεθα») στήν τελικὴ κρίση μέσω τοῦ Ἰδιοῦ πού πέθανε, ἀλλὰ πού μετὰ ἀναστήθηκε καὶ ζεῖ⁶¹. Μὲ τὴν ἄφεση τῶν ἀμαρτιῶν, μᾶς συμφιλίωσε ὁ Θεὸς μὲ τὸν ἑαυτὸν του⁶².

τέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἡ «ἀπόδοση τοῦ ἴσου», δηλαδή ἡ ἀπόδοση τῶν «περίσσιων» ἀγαθῶν στοὺς φτωχοὺς.

60. ΠΕΤΡΟΥ Ι., *Κοινωνική δικαιοσύνη*, σελ. 66.

61. Α΄ Θεσ. 1,10. JACK G. KHALIL, *Δικαίωση, Καταλλαγῆ-Τελικὴ κρίση στήν πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολή*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2004, σελ. 223.

62. Β΄ Κορ. 5,19. «Αὐτὸς γὰρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρω ἐν καὶ τὸ μεσότοιον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκατάλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ καὶ ἐλθῶν, εὐηγγελίσαστο εἰρήνην ὑμῖν, τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς, ὅτι δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγήν οἱ ἀμφοτέροι ἐν ἐνὶ Πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα. Ἄρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολίται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ

Ὁ Παῦλος, γράφοντας στή χριστιανική κοινότητα τῆς Ἐφέσου πού προερχόταν ἀπό τοὺς Ἐθνικούς, ἀναφέρει ὅτι στὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πραγματοποιήθηκε ἡ συμφιλίωση τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ἄνθρωπο. Ἐπίσης, σύμφωνα μὲ τὸν Γρηγόριο Παλαμᾶ, ἡ συμφιλίωση αὐτὴ ἐπεκτείνεται καὶ στὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους. Ἐπομένως μὲ τὸ ἔργο τῆς Θείας Οἰκονομίας παραμερίζεται καθεὶ πὺν διακρίνει καὶ χωρίζει τοὺς ἀνθρώπους. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πὺν δέχονται τὸ λυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐντάσσονται σὲ μία ἄρμονική καὶ εἰρηνική συνύπαρξη στὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Γιὰ παράδειγμα, στὴν πρώτη Ἐκκλησία ὑπῆρχε μία διχογνωμία μεταξύ τῶν ἑξ Ἰουδαίων χριστιανῶν καὶ τῶν χριστιανῶν πὺν προέρχονταν ἀπὸ τοὺς Ἐθνικούς. Αὐτὴ τὴ διχογνωμία προσπαθοῦσε νὰ καταπολεμήσει καὶ νὰ ἐξομαλύνει ὁ Παῦλος, τονίζοντας ὅτι ἡ ἔλευση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στὸν κόσμο σήμανε τὸ τέλος ὁποιασδήποτε ἔχθρας καὶ πολεμικῆς μεταξύ τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸ νὰ εὐαγγελίσει στὸν κόσμο τὴν εἰρήνην καὶ τὴν καταλλαγὴ⁶³.

Χαρακτηριστικὰ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἀναφέρει ὅτι καλὸ εἶναι οἱ πιστοὶ νὰ καταλλάσσονται καὶ νὰ ὑποτάσσονται ἀρχικὰ στὸν Θεό, ὑπακούοντας στὸ θέλημά Του, στοὺς συνανθρώπους καὶ στοὺς ἐπίγειους ἄρχοντες. Στὸν Θεό, ἐπειδὴ Αὐτὸς εἶναι ἡ αἰτία τῶν πάντων, στοὺς συνανθρώπους ἀσκούμενοι τὴν ἀρετὴ τῆς ἀγάπης καὶ στοὺς ἄρχοντες χάριν τῆς εὐταξίας, σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τοῦ Πνεύματος. Μὲ τὴν ἄσκηση τῆς καταλλαγῆς καὶ τῆς εὐσπλαχνίας ἀποκτᾶται ἡ εὐνοία τοῦ Θεοῦ ὥστε νὰ ἀνταμείβεται ὁ πιστὸς μὲ τὴν ἀνταπόδοση τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν⁶⁴.

Ἐπίσης ὁ Χρυσόστομος παροτρύνει τοὺς πιστοὺς νὰ μετανοήσουν ὥστε νὰ μὴν παραμένουν στὸ κακό, ἀλλὰ νὰ προσεγγίζον μὲ καταλλαγὴ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν Θεό, ὑπερνικώντας κάθε ἐμπόδιο καὶ φραγμὸ πὺν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Θεό, ὁ Ὅποιος ἐπιδεικνύει μέριμνα γιὰ τὴ συμφιλίωση καὶ καταλλαγὴ μας, μὲ τὴν θυσία Του καὶ τὴ διδασκαλία Του⁶⁵.

τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὐξεῖ εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ· ἐν ᾧ καὶ ἡμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοιικήριον τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι», *Πρὸς Ἐφεσίους* 2, 14-22.

63. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Ὁμιλία ΛΗ' Στὸ Πρῶτο Ἐσθινὸ Εὐαγγέλιο καὶ περὶ Βαπτίσματος*, τόμος 10ος, ΕΠΕ, Πατερικὲς ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 470.

64. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Πρὸς τοὺς πολίτας τῆς Νανζιανζοῦ*, τόμος 5ος, ΕΠΕ, Πατερικὲς ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1977, σελ. 381, 389.

65. ΙΩΑΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Περὶ κατανύξεως Α'*, τόμος 28ος, ΕΠΕ, Πατερικὲς ἐκδόσεις

Ἡ συμφιλίωση καὶ ἡ εἰρήνευση ποῦ χαρίζει ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπιτρέπει στὸν ἄνθρωπο νὰ πλησιάσει καὶ πάλι, ὅπως καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν πτώση, στὸν Θεὸ Πατέρα, νὰ ἔχει δηλαδὴ τὴ δυνατότητα τῆς ἐπαφῆς καὶ κοινωνίας μαζί Του. Ὁ ὄσιος Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης στὸ Ἐξομολογητᾶριον ἀναφέρει: «ὅμως καὶ ἂν δὲν βρεῖς καιρὸ πρὸς τὸ παρόν, μετανόησε στὸν Θεὸ χωρὶς νὰ προσμένεις τὸν καιρὸ τῆς Ἐξομολόγησης, καὶ γύρευε νὰ κάνεις καταλλαγὴ καὶ εἰρήνη μὲ τὸν Θεό, διὰ μέσου πολλῶν πράξεων πόνου καὶ συντριβῆς, καὶ μετανοώντας σύμφωνα πρὸς τὴν δύναμή σου»⁶⁶.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς τονίζει σχετικὰ μὲ τὰ τελούμενα στὴ Ἐκκλησία ὅτι ἡ θεία χάρις τὰ διέθεσε μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ δίδεται ἡ δυνατότητα τῆς καταλλαγῆς καὶ τῆς συγνώμης γιὰ τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων. Μὲ τὴν καταλλαγὴ καὶ τὴ συγνώμη μπορεῖ ὁ πιστὸς ἀπὸ τὸν παρόντα βίον νὰ ἐπιτύχει τὸ αἰώνιο ἔλεος καὶ νὰ καταστήσει τὸν ἑαυτὸ του ἄξιο τῆς θείας φιλανθρωπίας⁶⁷.

Ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς μὲ καθαρὰ χριστοκεντρικὸ χαρακτηριστῆρα ἀναφέρει ὅτι ὅπως ὁ Χριστὸς μᾶς δίδαξε, ὡς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος μαζί, ἔγινε ὑπόδειγμα ὑποφέροντας τὰ πάθη τῆς φύσης μας, ὥστε νὰ τὸν μιμηθοῦμε στὴ μακροθυμία καὶ τὴ φιλανθρωπία, ὑπερνικώντας μὲ συμπάθεια τὰ ὀλισθήματα τῶν ἄλλων. Καλλιεργώντας τὴν ὑπακοὴ στὸ θέλημά Του, οἱ πιστοὶ γίνονται μεσῖτες καταλλαγῆς πρὸς τὸν Θεό, ἀποβάλλοντας κάθε πάθος, ὥστε μὲ τὴ χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νὰ γίνουν δεκτικοὶ τῆς εἰρήνης τῆς πάντα νοῦν ὑπερεχοῦσης⁶⁸.

«Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1978, σελ. 623. Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο ὁ Χρυσόστομος μᾶς θυμίζει τὴν ἀξία τῆς καταλλαγῆς, ποῦ καλὸ εἶναι νὰ προηγεῖται τῆς προσφορᾶς πρὸς τὸ θυσιαστήριον μὲ τὴν παραπομπή του στὴν εὐαγγελικὴ περικοπή: «ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρον σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κακεῖ μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σου, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρον σου, ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ὑπάγε πρῶτον, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἔλθὼν, πρόσφερε τὸ δῶρον σου», *Ματθ.* 5,23-24.

66. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, *Ἐξομολογητᾶριον*, Βενετία 1868, σελ. 274.

67. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Ὁμιλία Δ΄*, *Στὸ Εὐαγγέλιον τῆς Δευτέρας Παρουσίας τοῦ Χριστοῦ*, τόμος 9ος, ΕΠΕ, Πατερικὲς ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 111.

68. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν*, τόμος 14Δ, ΕΠΕ, Πατερικὲς ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 53.

Δ. Ἡ στενή σχέση τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς καταλλαγῆς κατὰ τὴν προσέγγιση τῶν Πατέρων

Ἐπὶ τῆς στενῆς καὶ ἀλληλοσυνδεόμενης σχέσης τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς καταλλαγῆς στὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης διδάσκει ὅτι μὲ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν εἰρήνην ἐννοοῦμε ὅλες τὶς ἀρετὲς⁶⁹, ὥστε ὁποῖος πραγματοποιεῖ στὴ ζωὴ του τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν εἰρήνην θὰ ἔχει ὡς Βασιλέα⁷⁰ τὸν Χριστὸ πὺν εἶναι «ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης»⁷¹.

Μὲ βάση τὴν Ἁγία Γραφή πολλοὶ Πατέρες τόνισαν τὴν ἀλληλένδετη σχέση τῶν δύο ἀρετῶν, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης τονίζει τὴν ἴση ἀξία τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης⁷², ὅπως καὶ ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς, καθιστώντας τὶς δύο ἔννοιες συνώνυμες⁷³. Τὴ συνάφεια τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης ὑποστηρίζει καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσίδωρος Πηλουσιώτης, τονίζοντας τὴ θεϊκὴ ἰδιότητα τῆς δικαιοσύνης πὺν ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν εἰρήνην⁷⁴.

Ἐπιπροσθέτως, ὁ Γρηγόριος Νύσσης διδάσκει ὅτι, ἐὰν ἀποδεχθοῦμε τὸν Χριστὸ πὺν εἶναι ἡ εἰρήνη, θὰ νεκρώσουμε μέσα μας τὴν ἔχθρα, ὅπως ἐκεῖνος γκρέμισε τὸν διαχωριστικὸ μεσότειχο καὶ ἔνωσε μὲ τὸν ἑαυτὸ Του τοὺς δύο ἀνθρώπους, εἰρηνεύοντάς τους σὲ ἕναν νέο ἄνθρωπο. Ἔτσι μᾶς ὁδήγησε σὲ δικαιοσύνη καὶ καταλλαγὴ τόσο σὲ αὐτὰ πὺν μᾶς πολεμοῦν ἀπ' ἔξω, ὅσο καὶ σὲ αὐτὰ πὺν ἐπαναστατοῦν μέσα μας, γιὰ νὰ μὴν ἐπιθυμεῖ πὰ ἡ σάρκα κατὰ τοῦ πνεύματος καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός⁷⁵. Καὶ ἀφοῦ ὑποταχθεῖ τὸ σαρκικὸ φρόνημα στὸν θεῖο νόμο, οἱ δύο ἄνθρωποι θὰ συμφιλιωθοῦν καὶ θὰ ἀναστοι-

69. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Πρὸς Ὀλύμπιον, Περί Τελειότητος*, τόμος 8ος, σελ. 417.

70. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Πρὸς Ὀλύμπιον, Περί Τελειότητος*, τόμος 8ος, σελ. 417. Ἐβρ. 7,2.

71. *Ματθ.* 4,2. *Ζαχ.* 6,12. «...γιατὶ μέσα σ' ἐκεῖνον ἡ θεότητα ἔστρεξε δάκρυα νὰ κατοικήσει, καὶ ὅλα ὅσα στὴ γῆ καὶ ὅσα στὸν οὐρανὸ μᾶζι τῆς νὰ συμφιλιώσει δι' αὐτοῦ πὺν τὴν εἰρήνην ἔφερε μὲ τοῦ σταυροῦ του τὸ αἷμα», *Κολ.* 1. 19-20.

72. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ, *Περί τελειώσεως τῶν χριστιανῶν πρὸς Ὀλύμπιον μοναχόν*, PG 46, 261B.

73. ΣΤ. ΚΑΛΑΝΤΖΑΚΗ, «Οἱ θεολογικὲς διαστάσεις τῆς εἰρήνης στὴν Παλαιὰ Διαθήκη», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα* 29 (1986-89), σ. 150. ΚΛΗΜΕΝΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ, *Στρωματεῖς*, PG 8, 1369B-1372A.

74. «Ἡ εἰρήνη τῆ δικαιοσύνης συγκεκριμένη θεῖον ἐστὶ χρῆμα· εἰ δὲ θάτερα ἄνευ τῆς ἐτέρας εἴη, λυμáίνεται τῷ τῆς ἀρετῆς κάλλει» καί: «Ἄλλ' οὐκ ἂν καλέσαμεν ταύτην εἰρήνην τὴν τῆ δικαιοσύνης μὴ κοσμουμένην. Εἰ δ' αὐτῆ συνέλθοι, ὄντως εἰρήνην κεκλήσεται», ΙΣΙΔΩΡΟΥ ΠΗΛΟΥΣΙΩΤΟΥ, *Ἐπιστολαὶ I-V*, PG 78, 924D.

75. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Πρὸς Ὀλύμπιον, Περί Τελειότητος*, τόμος 8ος, σελ. 385. Ἐφ. 2,14. *Γαλ.* 5,17.

χειωθούν σέ ένα νέο και ειρηνικό άνθρωπο, γιατί ο όρος τῆς ειρήνης εἶναι ἡ συμφωνία αὐτῶν πού βρίσκονται σέ διασταση⁷⁶.

Ἐπίσης μάς θυμίζει ὁ Νύσσης τόν ἀπόστολο Παῦλο, χρησιμοποιοῦντας οἱ πιστοί στόν πνευματικό ἀγῶνα τὰ οὐράνια ὄπλα, φορώντας τόν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, τὰ ὑποδήματά τους γιά νά εἶναι ἔτοιμοι γιά τὸ κήρυγμα τῆς ειρήνης, τῆ ζώνη τῆς ἀληθείας καί τὴν ἀσπίδα τῆς πίστεως, ὥστε νά νικήσει ὁ πιστός στόν πνευματικό ἀγῶνα⁷⁷. Μὲ τόν πνευματικό ἀγῶνα τὰ κακὰ ἀντικαθιστῶνται ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς ειρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς συμφιλίωσης καί ὄλων ὅσα θεωροῦνται ἀρετή⁷⁸.

Συνεχίζοντας ὁ Γρηγόριος Νύσσης ὑποστηρίζει ὅτι, ἐάν τὸ ψωμί ἀποκτήθηκε μὲ δίκαιους κόπους, τότε μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά τὸ προσφέρει στόν Κύριο, ἀπὸ τὸ στάχυ τῆς ειρήνης μὲ καρπούς δικαιοσύνης⁷⁹. Ὅποιος βγάζει ἀπὸ τὴ ζωὴ του τὸν φθόνο, τὸν ἐγωισμό, τὴ φιλαυτία, καταλλάσσεται μὲ τοὺς συνανθρώπους του ειρηνικά, ὥστε μὲ φιλικὴ ὁμογνωμοσύνη, μὲ τὴ βοήθεια τῆς θεϊκῆς δύναμης περιορίζει τὰ ἐλαττώματα τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἀναπληρώνοντάς τα μὲ τὴ δίκαιη κοινωνία τῶν ἀγαθῶν⁸⁰.

Παράλληλα μὲ τὴν εἰρήνη, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴ μεγαλύτερη ἀπὸ τίς εὐλογίες, οἱ Πατέρες ἀσχολοῦνται καί μὲ τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα τοῦ πολέμου, τὸ ὁποῖο εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα δεινὰ πού μαστίζουν τίς ἀνθρώπινες κοινωνίες. Ἔχει τίς ρίζες του στὴν πλεονεξία τοῦ ἀνθρώπου, στὴν ἐπιθυμία του γιά μεγαλύτερη ἀπόκτηση πλοῦτου. Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος παρατηρεῖ ὅτι ἡ φιλαρχία, ἡ φιλαργυρία, ἡ ἀδικία καί ἡ ὑπερηφάνεια ἀποτελοῦν αἷτια τῆς διχόνοιας⁸¹.

Τὴν ἄμεση σχέση τῆς φιλαργυρίας καί τῆς ἀδικίας μὲ τὸν πόλεμο ἐντοπίζει ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, παρατηρώντας ὅτι ὁ δεσμός μὲ τὰ χρήματα εἶναι μεγάλος μὲ ἀποτέλεσμα νά εἶναι ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ. Ἡ φιλαργυρία συχνὰ γίνεται τόσο ἰσχυρή, ὥστε νά προκαλεῖ διχόνοια καί πόλεμο μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων⁸².

76. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Πρὸς Ὀλύμπιον, Περὶ Τελειότητος*, τόμος 8ος, σελ.385.

77. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν σκοποῦ*, τόμος 8ος, σελ. 317.

78. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Στοὺς Μακαρισμοὺς Λόγος Ε΄*, τόμος 8ος, σελ. 213.

79. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Περὶ Προσευχῆς Λόγος Δ΄*, τόμος 8ος, σελ. 95.

80. ΓΡ. ΝΥΣΣΗΣ, *Στοὺς Μακαρισμοὺς Λόγος Ζ΄*, τόμος 8ος, σελ. 267.

81. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος ΙΘ΄* ΒΕΠ 59,141,2.

82. Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς*, PG 55,343. «Καθάπερ γὰρ δύο θηρίων σφόδρα πεινῶντων, ἂν μὴ τι γένοιτο μέσον τὸ δυνάμενον ὑπ' αὐτῶν ἀναλωθῆναι, ἑαυτὰ κατε-

Σύμφωνα με τὸν Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο καὶ τοὺς νηπτικούς Πατέρες, ἡ εἰρήνη ὡς πνευματικὴ ἄσκηση ἔχει δύο θεμελιώδη μέτωπα. Τὸ πρῶτο ἀφορᾷ τὴν κατάκτηση τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης, νοουμένης ὡς τιθάσευσης τῶν λογισμῶν καὶ ὡς ἀσκητικῆς ἀπονέκρωσης μετὰ τὴν καλλιέργεια τῶν ἀρετῶν. Πρόκειται γιὰ τὴν πνευματικὴ μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου ἢ τὴν ἀποκατάστασή του σὲ κάλλος τοῦ θεανδρικοῦ Ἀρχετύπου⁸³.

Τὸ δεύτερο μέτωπο αὐτοῦ τοῦ ἀγῶνα ἀνιχνεύεται στὸν κεντρικὸ ρόλο τῆς καταλλαγῆς, ὡς θεμελιώδους χαρακτηριστικοῦ τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, συνυφασμένης μετὰ τὴν πνευματικὴ ταυτότητά Της: «Εἰρηνοποιὸς δὲ ἐστὶν ὁ εἰρήνην διδὸς ἄλλω· οὐκ ἂν δέ τις ἐτέρω ἀπαράσχοιτο, ὃ μὴ αὐτὸς ἔχει»⁸⁴. Ἐδῶ ὁ πιστὸς καλεῖται νὰ μεταδώσει τὴ δική του πνευματικὴ εἰρήνη στοὺς ἄλλους, ἐμπνεόμενος ἀρχικὰ ἀλλὰ καὶ ἀσκώντας τὸ εἰρηνοποιὸ ἔργο τοῦ Θεανθρώπου⁸⁵. Αὐτὸ τὸ εἰρηνοποιὸ ἔργο τοῦ ἀνθρώπου, τὸν καθιστᾷ ἀδελφὸ τοῦ Θεανθρώπου ὡς ἔνσαρκης εἰρήνης⁸⁶ καὶ υἱὸ τοῦ οὐράνιου Πατέρα, τοῦ μοναδικοῦ δοτῆρα τῆς πραγματικῆς εἰρήνης.

Ὁ εἰρηνοποιὸς δὲν βλάπτει τὸν συνάνθρωπό του, ἀκόμη καὶ ἂν ἀπειλεῖται ὁ ἴδιος ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους του ἀλλὰ καταλλάσσεται⁸⁷. Ὁ Χριστὸς ζητεῖ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀγαπᾷ τοὺς ἐχθρούς του, νὰ εὐεργετῆ αὐτοὺς ποὺ τὸν μισοῦν καὶ νὰ προσεύχεται γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀδικοῦν⁸⁸. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος σημειώνει ὅτι ἀπορρίπτεται ἡ διχόνοια μεταξὺ κάποιων προσώπων καὶ ἐπιζητεῖται ἡ συμφιλίωση⁸⁹. Ἡ εἰρήνη δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ξεκομμένη καὶ ἀσύνδετη ἀπ' τὶς ἔννοιες τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι φύλακας τῆς εἰρήνης⁹⁰.

Σύμφωνα με τοὺς πατέρες, θεμελιώδης προϋπόθεση γιὰ μία πραγμάτευση τῆς εἰρήνης εἶναι ὁ θεοκεντρικὸς προσανατολισμὸς τῆς εἰρήνης, ποὺ δηλώνεται

σθίουσιν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πλεονεκτῶν καὶ τῶν κακῶν ἐγένετο ἄν. Ὡστε οὐκ ἔνι εἰρήνην εἶναι, μὴ πρότερον ἀρετῆς κατορθωθείσης». ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Υπόμνημα σὴν πρὸς Ἐφεσίους*, PG 62,72.

83. ΑΡ. ΥΦΑΝΤΗ, *Κλήση, Πορεία, Μετοχή. Ἡ πνευματικὴ ὄντολογία τῆς χριστιανικῆς ἀγιότητος*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2010, σ. 91-101.

84. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς Ζ'*, PG 44, 1284A.

85. ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΖΙΓΑΒΗΝΟΥ, *Ἐρημνεῖα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, PG 129, 196AB.

86. Ἐφ. 2, 14.

87. *Ματθ.* 5. 38-42.

88. *Ματθ.* 5. 43-48.

89. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*, PG 60,266.

90. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Υπόμνημα σὴν πρὸς Ἐφεσίους*, PG 62,72.

μέ τη ρητή αναφορά στη συνδρομή του Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι μία δυναμική πραγματικότητα, πού προϋποθέτει καὶ πρέπει νὰ συνοδεύεται ἀπὸ τὴν προστασία καὶ τὴν προαγωγή τῆς ζωῆς, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης, τῆς καταλλαγῆς μὲ τὸ ὄραμα τῆς ἐνότητας, τῆς ἁρμονικῆς συμβίωσης τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό, μὲ τὸν πλησίον καὶ μὲ τὴν κτίση ὁλόκληρη⁹¹.

Ἐπομένως, ἡ εἰρήνη εἶναι καρπὸς τῆς σχέσης τοῦ χριστιανοῦ μὲ τὸν Χριστό, ἀλλὰ καὶ δῶρο πού τὸ προσφέρει ὁ Ἰδιος στοὺς μαθητές Του⁹². Ἡ εἰρήνη, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ καταλλαγή εἶναι μία κατάσταση συνύπαρξης, καθὼς οἱ ἔννοιες ἀλληλοσυμπληρώνονται μεταξύ τους σὲ μία δυναμικὴ πνευματικὴ πορεία⁹³.

Ἐπίσης ἡ εἰρήνη ἐνσαρκώνεται μέσα ἀπὸ τὸν Λόγο τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὸν Χριστό. Ὁ Χριστὸς συμφιλίωσε τοὺς δύο ἀντιμαχόμενους κόσμους, δημιούργησε ἕναν λαὸ καὶ μὲ τὴν σταυρικὴ Του θυσία, κατέλυσε τὸ τεῖχος πού ὑπῆρξε ἀνάμεσά τους⁹⁴. Οἱ Ἑθνικοὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι συγκροτοῦν πλέον τὸν «καινὸν ἄνθρωπον», σὲ «ἕνα σῶμα» μέσα στὴν Ἐκκλησία⁹⁵. Μέσα ἀπὸ τὴν καταλλαγή καὶ τὴν ἔνωση τῶν δύο λαῶν ὁ Κύριος ἀναγεννᾷ τὴν ἀνθρωπότητα ὥστε νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ εἰρήνη: «...ἵνα τοὺς δύο κτίση ἐν αὐτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σῶματι τῷ θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ»⁹⁶. Μὲ τὴ σταυρικὴ Του θυσία ἔφερε τὴν καταλλαγή καὶ τὴ συμφιλίωση στὸν κόσμο γιὰ νὰ εἰρηνεύσῃ τοὺς πάντες⁹⁷.

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος Νανζιανζηνὸς καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, δίδασκαν μία εἰρήνη πού θὰ πορεύεται μαζί μὲ τὴ δικαιοσύνη. Στὰ κείμενά τους ἀναφέρονται σὲ μία πραγματικὴ εἰρήνη πού συνδέει τοὺς ἀνθρώπους μεταξύ τους καὶ μὲ τὸν Θεό. Ἡ εἰρήνη καὶ ἡ δικαιοσύνη συνδέονται μὲ τὶς δωρεές τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού εὐαγγελίζονται τὴ Βασι-

91. Ἐφ. 2, 14. Κολ. 3, 15. Ἡ εἰρήνη εἶναι καρπὸς τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, Γαλ. 5, 22.

92. Ἰω. 14, 27.

93. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ Γ., *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ*, σελ. 252.

94. Ἐφ. 2,14-15: «Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρα ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασιν καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίση ἐν αὐτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην».

95. ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ, «Χριστός, “ἡ εἰρήνη ἡμῶν”», *Γρηγόριος Παλαμάς 715 (1987)*, σ. 842. ΠΕΤΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ, *Παῦλος. Τομὲς στὴν θεολογία του*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2011, ἰδίως σ. 234.

96. Ἐφ. 2,16.

97. Κολ. 1,20.

λεία τοῦ Θεοῦ⁹⁸. Ὁ χῶρος πού ὑλοποιεῖται ἡ εἰρηνική σύνδεση Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ὅπου οἱ πιστοὶ εἶναι ἐνωμένοι σὲ ἓνα σῶμα καὶ σὲ μία κοινωνία εἰρήνης, καταλλαγῆς καὶ δικαιοσύνης⁹⁹.

Ἐπίλογος

Οἱ ἔννοιες τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς καταλλαγῆς κατὰ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελοῦν σημαντικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς πνευματικῆς ζωῆς ὅπως ἀποτυπώθηκε στὴ διδασκαλία τους. Οἱ ἔννοιες αὐτὲς ἀποτελοῦν κεντρικὲς ἀρετὲς πού ἀναφέρονται στὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν ἑαυτό του, τὴν προσωπική του σχέση μὲ τὸν Θεό, τὴ σχέση μὲ τὸν συνάνθρωπό του μὲ κοινωνικὲς καὶ σωτηριολογικὲς προεκτάσεις.

Αὐτὲς οἱ περιεκτικὲς ἀρετὲς, ὅταν ἀλληλοσυμπληρῶνται, συμβάλλουν στὴν εἰρήνευση τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε μέσα ἀπὸ τὴν καλλιέργεια καὶ τὴν ἀπόδοση τῆς δικαιοσύνης ὁ πιστὸς νὰ καταλλάσσεται μὲ τὸν ἑαυτό του, τὸν συνάνθρωπο καὶ τὸν Θεό. Αὐτὲς οἱ ἀρετὲς ἔχουν ἓνα δυναμικὸ χαρακτήρα ὥστε μέσα ἀπὸ τὴν ἄσκησή τους, ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νὰ ἀναπτύσσεται πνευματικὰ καὶ νὰ ἀποκτᾷ τὴν υἰοθεσία κατὰ τὴν ἐξαγγελία τῶν Μακαρισμῶν.

Οἱ Πατέρες μέσῳ τῆς ζωῆς καὶ τῆς διδασκαλίας τους προσπάθησαν νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀνακαινίση τῶν πιστῶν. Ἡ διδασκαλία τους πού ἀναφέρεται στὶς ἔννοιες τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς καταλλαγῆς ἀποτελεῖ λύση στὰ προβλήματα τῶν ἀνισοτήτων, τῶν φυλετικῶν διακρίσεων καὶ τῆς καταπάτησης τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἀκόμη καὶ στὶς μέρες μας. Ἡ ἀλλαγὴ τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν πραγματοποιεῖται μέσῳ τῆς ἐν Χριστῷ ἀνακαινίσεως τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ἀρχῶν του καὶ ἐν τέλει τῆς συμπεριφορᾶς του. Ἡ διδασκαλία τῶν Πατέρων συνέβαλε τὰ μέγιστα σὲ αὐτὸ τὸν σκοπὸ καὶ τὴν προοπτικὴ μέσα στὸ πλαίσιο τῆς Ἐκκλησίας.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ ἀγαθὰ γιὰ τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι ἀγωνίστηκαν καὶ ἀγωνίζονται εἶναι ἡ δικαιοσύνη πού ὀδηγεῖ στὴν εἰρήνη καὶ τὴν καταλλαγὴ, καθὼς αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀναντικατάστατοι συντελεστὲς τῆς

98. Ῥωμ. 14,17. Γαλ. 5,22: «ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις».

99. Ῥωμ. 14,19: «Ἄρα οὖν τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς τῆς εἰς ἀλλήλους».

ἀρμονικῆς κοινωνικῆς συμβίωσης. Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας προσδίδουν τὸ πνευματικὸ περιεχόμενο σὲ αὐτὲς τὶς ἔννοιες, ἔχοντας ὡς πρότυπο τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Ἐπομένως, ἀπὸ ἀπλῆς ἔννοιας μέσα στὴν Ἐκκλησία μεταμορφώνονται σὲ πνευματικὲς ἀρετὲς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μὲ τὴ Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Συμπερασματικά, ἡ Ἐκκλησία προβάλλει τὸ ὄραμα γιὰ μία κοινωνία δικαιοσύνης, εἰρήνης καὶ καταλλαγῆς, τονίζοντας ὅτι τὸ ὄραμα αὐτὸ δὲν εἶναι οὐτοπικό, ἀλλὰ πραγματοποιήσιμο ἐν δυνάμει. Σύμφωνα μὲ τοὺς Πατέρες, πηγὴ καὶ αἰτία αὐτῶν ἦταν ἡ κοινὴ πίστη στὸ θεάνθρωπο Ἰησοῦ Χριστό. Στὸν Χριστὸ ὀλοκληρώνονται τὰ προφητικὰ προανακρούσματα καὶ οἱ ἐσχατολογικὲς προσδοκίαι αἰώνων. Ἡ εἰρήνη εἶναι ἡ ἐσχατολογικὴ ἐπαναφορὰ τῆς ἀνθρωπότητας στὴν ἀρχικὴ τῆς μορφῆς. Καὶ ἐδῶ ἡ εἰρήνη ἔχει ἓνα πνευματικὸ νόημα: σημαίνει τὴ γεφύρωση τοῦ χάσματος ποὺ χώριζε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν Δημιουργό, δηλαδὴ τὴν ἐπισφράγιση μιᾶς σωτήριας συμφιλίωσης καὶ καταλλαγῆς. Ὡστόσο, αὐτὴ ἡ χριστοκεντρικὴ ὄντολογία τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς καταλλαγῆς ἔχει ἓναν βαθύτατα ὑπαρξιακὸ χαρακτήρα ποὺ ἐπαναπροσδιορίζει τὴν παρουσία καὶ τὴν ἀποστολὴ τοῦ πιστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας στὸν κόσμον μὲ τὴ μετοχὴ στὴν ἀνακαινιστικὴ χάρη τοῦ Θεοῦ.

SUMMARY

The Concepts of "Peace", "Justice", "Discussion", according to the Patristic Literature

By archimandrite Aristarchos Gkrekas
PhD of Theology

The concepts of peace, justice and reconciliation according to the Fathers of the Church are important characteristics of spiritual life as imprinted in their teaching. The concepts of peace, justice and reconciliation are central virtues that refer to man's relationship with himself, his personal relationship with God, and the relationship with his fellow man with social as well as soteriological implications.

At this point, the Fathers of the Church give the spiritual content to these concepts, having the pattern of Jesus Christ. Thus, simple concepts within the Church are transformed into spiritual virtues through Jesus Christ with the Grace of the Holy Spirit.

There is a close and interrelated relationship of peace, justice and reconciliation in the teaching of the Fathers.

These comprehensible virtues when they complement each other contribute to the peace of man, which through the cultivation and the rendering of the justice, the believer reconciles with himself, the fellow man, and God.

The Fathers, through their lives and teaching, tried to achieve the renovation of the faithful. Their teaching, which refers to the concepts of peace, justice and reconciliation, is a solution to the problems of inequality, racial discrimination, and the violation of human rights even nowadays. The change of social institutions takes place through Christ's restoration of man, his principles, and ultimately his behavior. The teaching of the Fathers contributed greatly to this purpose and prospect within the framework of the Church.